

El mapa de minories religioses de Catalunya

The map of religious minorities in Catalonia

Clara Fons Duocastella
Blanca Luque Capellas
Maria Forteza González

Investigacions en Sociologia de la Religió (ISOR).
Universitat Autònoma de Barcelona

Correspondència: Clara Fons Duocastella. Investigacions en Sociologia de la Religió (ISOR).
Departament de Sociologia.
Facultat de Ciències Polítiques i de Sociologia. Universitat Autònoma de Barcelona.
Edifici B, 08193 Bellaterra, Cerdanyola del Vallès.
A/e: clarafd@gmail.com.

Data de recepció de l'article: febrer 2012

Data d'acceptació de l'article: maig 2012

Resum

Durant les darreres dècades, Catalunya ha viscut transformacions que han donat lloc a canvis rellevants en el camp religiós. Després del nacionalcatolicisme i els processos secularitzadors de la transició democràtica, les onades migratòries iniciades als anys noranta dibuixen un escenari nou en què les minories religioses prenen cada vegada més importància en el creixement de la diversitat religiosa.

La recerca del mapa de minories religioses de Catalunya s'emmarca en aquest context i té per objectiu conèixer com es concreta aquesta diversitat en dades, tant qualitativament com quantitativament. En l'article presentem, d'una banda, la metodologia que hem aplicat en el procés de recerca, descrivint les eines i els procediments que ens han permès fer una recollida exhaustiva de la informació. I de l'altra, oferim els principals resultats d'aquest estudi, que ens permeten constatar els canvis produïts amb relació a la diversitat religiosa durant els darrers deu anys.

Paraules clau: sociologia de la religió, minories, mobilitat i migracions internacionals, sociografia.

Abstract

In recent decades, Catalonia has undergone transformations which have led to relevant changes in terms of religion. After the National Catholicism and the secularisation processes of the democratic transition, the migratory waves that began during 1990s drew a new picture where religious minorities took on an increasingly important role in the growth of religious diversity.

Research on the religious minorities map in Catalonia unfolds within this context and aims to determine how this diversity translates into figures, both qualitatively and quantitatively. In this article, we first present the methodology used in the research process by

describing the tools and procedures that have allowed us to make an exhaustive collection of data. Subsequently, we present the main results of this project, offering a retrospective view that sheds light on the changes in relation to religious diversity in the last ten years.

Keywords: sociology of religion, minorities, mobility and international migrations, sociology.

1. Introducció

Durant els darrers anys ha canviat la percepció que els sociòlegs tenim del lloc que ocupa la religió a la nostra societat. Mentre que fa poc pensàvem que la religió estava en procés de desaparició, ara ens adonem que, en realitat, continua ocupant un lloc important en la vida de les persones i en la societat en general. Què ha passat?

Als anys cinquanta i seixanta triomfava la teoria de la secularització, que afirmava que la modernitat anava necessàriament acompanyada de la desaparició de la religió. Així, el progrés econòmic, social i tecnològic havia de comportar que els sistemes religiosos deixessin de ser el referent de les creences i les pràctiques dels individus (Berger, 1999a). Alhora, la secularització anava lligada als processos de separació entre les esglésies i els estats, que atorgaven més autonomia a la societat civil enfront de la religió. I alguns autors vinculaven la secularització amb la dessacralització del món: la ciència, deien, prenia el relleu a la religió i es convertia en el sistema de creences legitimat per explicar-ho tot a partir de principis estrictament científics (Estruch, 1996). Es considerava, així, que la secularització succeïa en diferents àmbits (Dobbelaere, 2008).

Però la realitat ha portat la contrària als sociòlegs: la religió continua present en diverses societats modernes. La religió continua ocupant un lloc important en la societat nord-americana; l'islam es manté en països en vies de modernització com Turquia i Egipte, i alhora té més presència en diversos països europeus, i les esglésies evangèliques creixen a un ritme vertiginós tant a l'Àsia, com a l'Àfrica, com a l'Amèrica Llatina.

Per la seva banda, si bé les institucions religioses han perdut pes a Europa, sociòlogues com Davie (2004) o Hervieu-Léger (2004) parlen de canvis en les formes de creença. La primera posa de manifest que els individus continuen fent ús de les institucions religioses en els ritus de pas o en tragèdies col·lectives; la segona parla de la legitimitat que senten els individus per decidir la validesa que atorguen als símbols i a les creences produïdes per les organitzacions religioses. Així, els principis i dogmes poden ser modificats, adaptats o reconfigurats pel mateix individu segons les seves necessitats i els seus interessos. És el que es coneix com a *religió a la carta*. Tot això ha fet que autors com Berger (1999b) repensin la teoria de la secularització i passin a defensar que el món continua sent «rabiosament religiós».

Catalunya no queda exclosa d'aquest procés de transformació en el camp religiós. I l'objectiu d'aquest article és, justament, posar en relleu els canvis que s'han produït en el mapa de les minories religioses de Catalunya durant la darrera dècada. Per fer-ho, en primer lloc resseguim la història de les minories religioses a casa nostra. En segon lloc, presentem els objectius i la metodologia de l'estudi del mapa de minories religioses de Catalunya, fet pel grup de recerca ISOR, i n'exposem els resultats principals. Finalment, apuntem alguns dels canvis més rellevants en la transformació del mapa religiós català.

2. Secularització i diversitat religiosa a Catalunya

Què ha succeït a Catalunya? Com hem passat d'un escenari en què la religió perdia la seva influència tant en l'àmbit públic com el privat, a un altre de ben diferent en què la diversitat religiosa pren protagonisme? Deixem que la història i les dades ens ho expliquin.

Durant el règim franquista es va tornar a establir a l'Estat espanyol un lligam formal entre el poder polític i el religiós, un vestigi de la vella Europa totalment contrari als aires modernitzadors del segle xx. L'Estat es va declarar catòlic i es va atorgar a l'Església un lloc privilegiat per a la transmissió de les creences i dels valors. Se la va dotar, així, d'un poder socialitzador a través de les institucions més importants. A tall d'exemple, a Espanya es permetien només dues institucions associatives: la Falange i Acció Catòlica (Forteza, 2007).

Durant la Transició hi va haver una davallada importantíssima de la pràctica i la creença religiosa a Espanya: el percentatge de l'assistència a la missa dominical va baixar (el 1973 era del 68% i el 1990 era d'un 33%), i el percentatge d'indiferents i ateus va pujar del 3% el 1970 a un 26% el 1989 (Díaz-Salazar, 1993). En el cas de Catalunya, l'any 1990 el percentatge d'ateus era del 6%, i el de persones que s'autoidentificaven com a no religioses del 36% (Mellén, 2011). La població espanyola es va posar en pocs anys als nivells de religiositat d'altres estats europeus. Fou en aquest moment que es començà a tenir la certesa que la religió estava en vies de desaparició.

Però a Catalunya, a banda del catolicisme, hi havia altres religions. Durant el segle XIX i principis del XX els protestants començaren a crear centres educatius i associacions de lectura i difusió de la Bíblia; un exemple de la important presència d'aquesta confessió és la creació, el 1879, a Barcelona, de l'Hospital Evangèlic. També fou en aquest temps quan els jueus instal·laren la primera sinagoga a Barcelona (1918) i crearen l'escola per a nens jueus (1924) (Estruch *et al.*, 2004). Aquestes minories religioses van ser perseguides durant els primers anys del franquisme i se'n van tancar els centres (Rozenberg, 1996, p. 249). Però a partir de mitjan anys quaranta s'obrí un cert període de tolerància: el 1945 el *Fuero de los Españoles*, en l'article 6, declarava que «ningú serà molestat per les seves creences religioses», i el 1967 s'aprovà una llei de llibertat religiosa que permetia la llibertat de culte, la validesa del matrimoni civil i la participació dels no catòlics en les institucions. Va ser l'època en què s'obriren els primers salons del regne dels testimonis de Jehovà i les primeres assemblees bahaistes, i en què arribaren missioners protestants d'Amèrica del Nord i Europa. Acabada la dictadura, noves comunitats religioses s'instal·laren al territori. Durant els anys setanta va arribar l'Església dels Sants dels Darrers Dies i es crearen grups budistes i hinduistes; alhora, un grup de catalans fundà la primera església ortodoxa catalana, i el 1974 s'obrí el primer oratori musulmà a Barcelona, mentre que el protestantisme va continuar creixent sense parar. Per tant, si bé en aquests anys es tenia la percepció que la religió estava desapareixent, de fet, el que passava era que es confonia la situació concreta del catolicisme amb la de les religions en conjunt. Com diria Estruch (1980, p. 464), emulant un proverbi xinès: «Quan l'Església assenyala la religió, l'imbècil —cristià o no, sociòleg o no— queda embadalit mirant l'Església».

Als anys noranta s'inicià una nova etapa en la configuració del mapa de les religions a Catalunya. Tal com veurem a continuació, les onades migratòries de les darreres dècades han estat les protagonistes d'un procés que ha fet que, avui, hi hagi un interès nou pel coneixement de la religió a casa nostra.

3. El mapa de minories religioses de Catalunya: objectius, metodologia i resultats

L'any 2001, la Secretaria d'Afers Religiosos de la Generalitat de Catalunya (actualment anomenada *Direcció General d'Afers Religiosos*, DGAR), encomanà al grup de recerca Investigacions en Sociologia de la Religió (ISOR), de la Universitat Autònoma de Barcelona, la confecció d'un mapa religiós de Catalunya. El projecte, dirigit pel Dr. Estruch, havia de permetre conèixer les minories religioses del país i establir-hi contacte, és a dir, totes les confessions llevat de la catòlica. Durant més de deu anys, diversos investigadors han treballat en el projecte, que encara es continua duent a terme a dia d'avui, i hi han introduït canvis per millorar el procés de recerca a fi d'adaptar-lo a les necessitats i possibilitats que presentava. Amb el temps, s'ha ampliat l'objecte d'estudi, s'ha fet més complexa la metodologia per tal de guanyar precisió i s'han ampliat els criteris d'entrevista per tal de conèixer amb més detall la realitat religiosa de casa nostra.

3.1. OBJECTIUS

El mapa de minories religioses de Catalunya és un projecte que neix amb un doble objectiu. D'una banda, pretén conèixer les minories religioses presents a casa nostra: les seves creences, les seves característiques, la seva implantació al territori... De l'altra, aspira a ser una recerca exhaustiva de tots els llocs de culte i les entitats religioses per tal de conèixer-los a fons i poder-los localitzar geogràficament.

La unitat d'anàlisi d'aquesta recerca, doncs, són els llocs de culte i les entitats pertanyents a les minories religioses presents al territori. Aquesta unitat d'anàlisi permet, d'una banda, acotar l'objecte d'estudi a una realitat abraçable de manera exhaustiva; i de l'altra, possibilita conèixer el grau d'implantació de les diferents confessions religioses a Catalunya. En tractar-se d'una recerca amb voluntat d'exhaustivitat, es tenen en compte tots els centres de culte i entitats, en lloc de treballar, només, amb una mostra representativa.

Les potencialitats analítiques de l'objecte d'estudi són òptimes de cara a acomplir l'objectiu de la recerca: conèixer la situació de les minories religioses a Catalunya. Recomptar, per exemple, les persones membres de cada confessió seria una tasca massa complexa, i en la majoria de casos impossible, ja que la decisió de quines persones s'haurien d'incloure en una confessió religiosa no estaria exempta de debat. Qui caldria recomptar com a musulmans? Els qui fan les cinc oracions diàries? Els qui es consideren musulmans? Els qui acudeixen al lloc de culte cada dia? O els qui hi acudeixen únicament en les celebracions importants? Alhora, la Constitució espanyola permet als ciutadans negar-se a declarar la pròpia ideologia, religió o creença. El fet de poder identificar tots els llocs de culte i entitats religioses establerts a Catalunya, en canvi, facilita tenir una panoràmica global de cada confessió religiosa, alhora que ofereix la possibilitat d'establir un contacte directe amb cada grup religiós mínimament institucionalitzat.

Pel que fa als inconvenients de la unitat d'anàlisi, se'n poden destacar dos. En primer lloc, hi ha pertinences religioses que les persones no articulen al voltant d'un lloc de culte i que, per tant, no queden recollides en aquest estudi. Per exemple, hi ha persones que es reuneixen puntualment a l'aire lliure per practicar tècniques budistes i que a casa seva fan pregàries davant d'una imatge de Buda, però que, en canvi, no formen part de cap centre budista. En segon lloc, el nombre de llocs de culte de què disposa una confessió religiosa no és una unitat de mesura que es pugui fer servir per a comparar de manera matemàtica la implantació de les diferents tradicions religioses. D'una banda, perquè els llocs de culte de cada confessió agrupen un nombre de persones diferent, que pot variar de menys d'una desena a centenars de membres. De l'altra, perquè la seva creació no respon sempre a una mateixa motivació; per exemple, és diferent una església evangèlica que es crea com a punt de missió amb la intenció d'evangelitzar un barri determinat, que un oratori musulmà que es crea per la necessitat dels musulmans d'una zona concreta de tenir algun lloc on anar a fer les oracions conjuntament. Per tant, no es pot fer un paral·lelisme exacte entre els llocs de culte, la pràctica religiosa o la implantació d'una confessió religiosa determinada.

3.2. METODOLOGIA

En la fase inicial del projecte es van haver de localitzar per primera vegada tots els llocs de culte i entitats presents a Catalunya. Això va representar un treball de quatre anys de durada. Atès que el mapa religiós de Catalunya és una realitat canviant i les dades «caduquen» ràpidament, un cop acabada aquesta primera fase, l'estudi s'ha continuat duent a terme de manera ininterrompuda en diferents cicles d'actualització. Anomenem *actualització* la revisió de la informació de què es disposa de cada grup religiós, i el repàs del territori per a localitzar i establir contacte amb les noves entitats i els llocs de culte que es creen al país.

3.2.1. *Fonts d'informació*

El procés d'actualització del mapa és, en aquests moments, força complex, ja que es fan servir múltiples fonts d'informació per a garantir que no es passa per alt cap grup religiós. Així com en la primera fase les eines bàsiques de recerca varen ser el treball sobre el terreny i la tècnica de la «bola de neu», en aquests moments, el fet de tenir un mapa com a punt de partida fa que les tècniques de recerca hagin variat força i que les hàgim adaptat a les noves necessitats del projecte. En aquests moments se segueixen diverses línies de treball paral·leles: la revisió per ordre territorial dels llocs de culte i entitats localitzats en el marc del projecte (fet que implica un contacte nou amb aquests grups per tornar-los a entrevistar i actualitzar, així, la informació de què es disposa); el contacte amb els ens municipals i comarcals catalans per tal de saber si tenen constància de grups religiosos desconeguts per l'ISOR; la revisió i el buidatge de bases de dades oficials i de directoris d'organitzacions religioses en què apareixen entitats i/o llocs de culte, i el contacte amb organitzacions religioses, que agrupen diversos llocs de culte i/o entitats. Filem més prim i detallem un xic més aquestes línies de treball paral·leles.

La revisió dels grups religiosos dels quals es té constància comporta un contacte periòdic amb els responsables dels llocs de culte i entitats religioses. Es procura que la freqüència d'aquest contacte no sigui superior a tres anys.

Seguint un ordre comarcal es contacta amb els diferents ens municipals i comarcals. Pel que fa al contacte amb els ens públics, l'obtenció d'informació no acostuma a ser gaire senzilla, ja que la majoria d'ajuntaments i consells comarcals catalans no tenen professionals dedicats específicament a l'àmbit religiós. Així, el més habitual és que es parli amb els responsables de nova ciutadania, de serveis socials o de llicències i activitats. Sovint, però, des dels ajuntaments no saben donar informació sobre els llocs de culte no catòlics presents al seu territori.

La revisió de bases de dades oficials de l'Administració pública i de directoris d'organitzacions religioses en què apareixen entitats i/o llocs de culte és una altra de les tasques que es duu a terme de manera continuada i paral·lela a la resta. Pel que fa a les bases de dades oficials, es consulta el Registre d'Entitats Religioses del Ministeri de Justícia, i també la Guia d'entitats de la Generalitat. Ambdues llistes ofereixen informació limitada: d'una banda, perquè molts grups no s'hi inscriuen i, de l'altra, perquè la informació que hi apareix és reduïda. De fet, la Guia d'entitats no recull només entitats religioses, sinó totes les entitats registrades al Departament de Justícia. Pel que fa als directoris de federacions i d'entitats religioses, es revisen els webs d'organitzacions que disposen de registres de llocs de culte i/o entitats (com ara el del Consell Evangèlic de Catalunya), per tal de detectar la presència de possibles grups nous.

Finalment, al llarg del procés d'actualització es contacta amb totes les organitzacions que es coneixen i que agrupen diversos llocs de culte i/o entitats religioses (per exemple, l'Associació Budista Zen Deshimaru o The Church of Pentecost, entre d'altres). Aquestes organitzacions acostumen a disposar d'una seu central que, només en alguns casos, té coneixement detallat de tots els grups que pertanyen a l'organització.

No es pot obviar, d'altra banda, que de vegades també es fan servir les tècniques de recerca originàries: la investigació sobre el terreny i la «bola de neu». Tanmateix, no es tracta de tasques sistematitzades i temporalitzades com en la resta de casos.

3.2.2. *Entrevistes*

Sigui quin sigui el mitjà a partir del qual s'aconsegueix el contacte amb un lloc de culte o una entitat religiosa, sempre es fa una entrevista que permet recollir la informació necessària per a la recerca. L'entrevista és semidirigida, i acostuma a tenir una durada d'entre quaranta-cinc minuts i dues hores, en funció del tipus de centre i del temps de què disposi l'interlocutor. Les entrevistes poden ser presencials o telefòniques, qüestió que es decideix en funció de les necessitats i demandes de l'entrevistat. Només puntualment, si així ho sol·licita l'interlocutor, es fan per correu electrònic.

Si bé cada entrevista és diferent, hi ha determinats temes al voltant dels quals s'intenta recollir informació en tots els casos. Són els següents:

- a) dades de contacte (adreça, telèfon, nom de l'interlocutor...)
- b) dades de creació del grup (any de creació, història...)
- c) característiques dels membres que el componen (nombre de membres, país de procedència, llengua d'ús i de culte...)
- d) activitats principals
- e) sistema organitzatiu
- f) principals creences
- g) relacions amb altres grups religiosos
- h) pertinença a federacions religioses
- i) inscripció en registres oficials

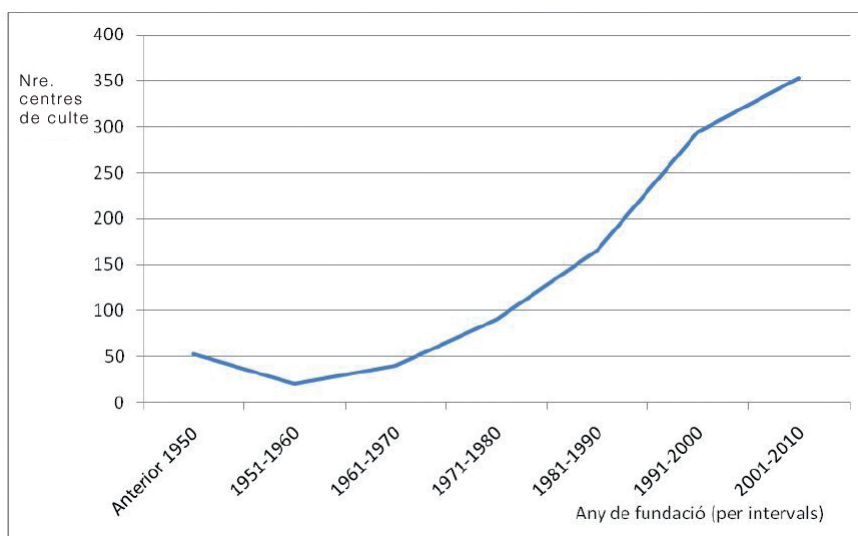
Els principals productes resultants de les entrevistes són dos. D'una banda, informes que s'elaboren amb tota la informació obtinguda, tant de caire qualitatiu com quantitatiu. De l'altra, una base de dades en què és introduïda la informació de tipus quantitatiu. Aquesta base de dades d'Access és una eina molt útil per a tenir un control dels llocs de culte i entitats, ja que esdevé un registre de fàcil consulta. El caràcter d'alta confidencialitat de les dades fa que aquest arxiu informàtic sigui d'accés restringit.

3.3. RESULTATS

3.3.1. Resultats generals

Com hem constatat a l'inici de l'article, fa dècades que el mapa religiós català conviu amb el canvi. De fet, el mapa de minories religioses de Catalunya viu en un procés de transformació constant. A través de les informacions recollides des de l'any 2001, podem interpretar i expressar en xifres aquesta evolució.

GRÀFIC 1. Evolució de l'obertura de llocs de culte de minories religioses a Catalunya

FONT: Elaboració pròpia a partir del mapa de minories religioses de Catalunya.

Fins ara l'obertura de llocs de culte de minories religioses a Catalunya ha anat a l'alça. S'observa en el **gràfic** que durant les dues darreres dècades és quan s'han fundat més llocs de culte. Com ha quedat demostrat, per exemple, en el cas de la ciutat de Barcelona (Martínez-Ariño *et al.*, 2011), aquest creixement en la implementació de llocs de culte de minories religioses es deu, en bona part, als fluxos migratoris dels darrers temps. A partir de la nostra recerca es constata que, exceptuant el cas d'algunes confessions que, com veurem tot seguit, estan formades majoritàriament per persones nascudes a l'Estat espanyol, la resta de llocs de culte han estat fundats i estan formats per persones nouvingudes. Hem de tenir present que la immigració a Catalunya ha passat de l'1 % el 1991 al 16 % l'any 2010 (Institut Nacional d'Estadística, INE).

Tot i l'augment dels darrers anys, val a dir que la major part de les minories religioses presents avui a casa nostra hi són des de fa moltes dècades. Si bé en els últims anys aquestes confessions han experimentat un canvi clarament quantitatiu, aquest augment ha comportat, també, un canvi qualitatiu, cosa que ha fet augmentar la diversitat interna de cada confessió, entre altres aspectes.

Actualment a Catalunya s'hi recompten 1.122 llocs de culte de minories religioses. El protestantisme és la confessió que té més pes en el conjunt de minories religioses: té 600 esglésies. A molta distància el segueixen l'islam, amb 195 oratoris, i els testimonis de Jehovà, que tenen 131 salons del regne. El budisme disposa de 55 centres, l'hinduisme de 34 i les esglésies ortodoxes tenen 30 punts de trobada. Segueixen l'Església Adventista del Setè Dia (20), els mormons (14), el bahaisme (11), el sikhisme (9), el taoisme (6) i el judaisme (4). A més, a Catalunya hi ha implantats 13 centres més que no podem emmarcar en cap d'aquestes confessions.

Les dades que recull la **taula** següent permeten constatar l'evolució del nombre de llocs de culte al llarg dels anys de recerca:

TAULA 1. Nombre de llocs de culte de minories religioses a Catalunya

<i>Confessió religiosa</i>	<i>Any 2004</i>	<i>Any 2007</i>	<i>Any 2010</i>
Esglésies evangèliques	341	453	600
Islam	139	169	195
Testimonis de Jehovà	141	147	131
Budisme	28	42	55
Hinduisme	16	30	34
Esglésies ortodoxes	8	18	30
Església Adventista del Setè Dia	12	16	20
Església de Jesucrist dels Sants dels Darrers Dies (mormons)	13	14	14
Bahaisme	12	10	11
Sikhisme	5	6	9
Taoisme	5	6	6
Judaisme	2	4	4
Altres	12	12	13
Total	734	927	1.122

FONT: Elaboració pròpia a partir del mapa de les minories religioses de Catalunya.

En termes generals, les esglésies evangèliques, els oratoris islàmics, els centres budistes i les esglésies ortodoxes són els llocs de culte que han experimentat un augment més destacat. De totes maneres, aquest augment no equival sempre a un increment proporcional del nombre de fidels, sinó que en alguns casos és degut a una reestructuració de les comunitats.

Pel que fa a la distribució territorial de la diversitat religiosa, les comarques on es recompten més llocs de culte són el Barcelonès, el Vallès Occidental i el Baix Llobregat, per aquest ordre. Les que tenen menys centres de culte són la Conca de Barberà, les Garrigues, el Pallars Sobirà, la Terra Alta i la Vall d'Aran. Com s'observa, hi ha certa correspondència entre el volum de població i la quantitat de llocs de culte.

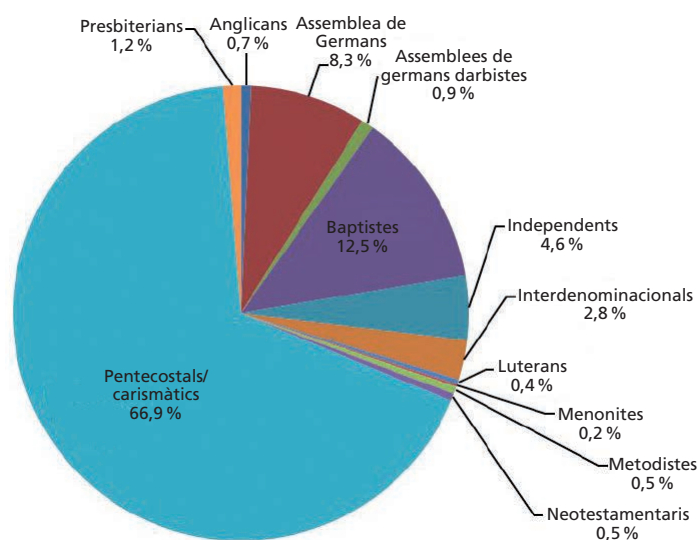
3.3.2. Resultats per confessions

Després de mostrar una panoràmica general del mapa religiós català, enfoquem ara un xic més el zoom i centrem-nos en la transformació que ha viscut cada confessió al país.

El protestantisme és la confessió que ha fundat més centres de culte en els darrers anys, amb una creació de cinquanta temples anuals de mitjana. Aquest creixement és degut, en bona part, a l'arribada de col·lectius de nous procedents de l'Amèrica Llatina (l'Equador, el Brasil, l'Argentina, Xile...) i d'alguns països de l'Àfrica subsahariana, com ara Nigèria, Ghana o el Togo.

En certa manera, aquestes persones tenen una part important de responsabilitat en el gir al pentecostalisme que han dut a terme les esglésies evangèliques de Catalunya. De fet, el canvi en la composició doctrinal de les esglésies evangèliques és una de les transformacions més rellevants experimentada pel col·lectiu protestant durant els darrers anys (Griera, 2006). Mentre que les esglésies protestants històriques de Catalunya eren majoritàriament baptistes i Assemblees de Germans, la gran majoria d'esglésies fundades durant els darrers vint anys a Catalunya són de caire pentecostal. I, dins d'aquest grup, han assolit pes les «esglésies ètniques» —formades per persones procedents d'un mateix país— i les esglésies de Filadèlfia —compostes per persones d'ètnia gitana.

GRÀFIC 2. Percentatge d'esglésies evangèliques segons la branca doctrinal

FONT: Elaboració pròpia a partir del mapa de minories religioses de Catalunya.

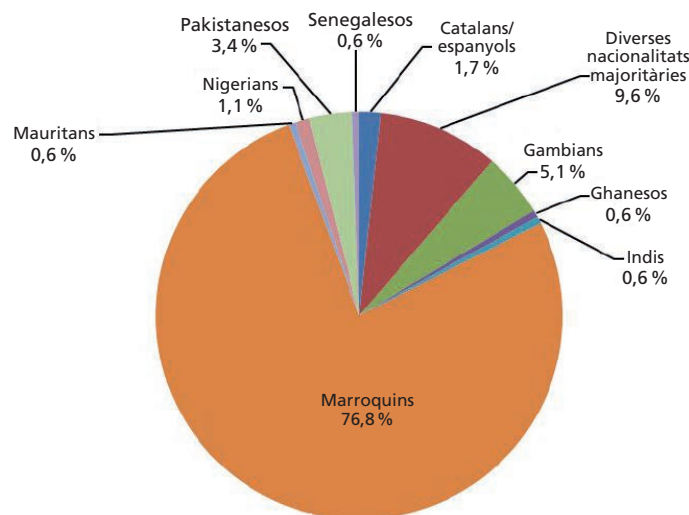
Tot i que les comunitats que comparteixen una mateixa doctrina poden organitzar-se conjuntament, en general les esglésies evangèliques són ens autònoms. Aquest fet no impedeix, tanmateix,

que es federin amb l'objectiu de mostrar públicament una veu unànime, alhora que faciliten la interlocució amb l'Administració. Actualment, l'estructura que aplega més entitats evangèliques és el Consell Evangèlic de Catalunya, i les que congreguen més pastors són l'Associació de Ministres de l'Evangeli de Catalunya (AMEC) i la Confraternitat de Ministres de l'Evangeli de Catalunya (COMEC).

L'islam, tradició en què diferenciem els oratoris de majoria sunnita (pràcticament tots), els oratoris de majoria xiïta (només un en el moment del recompte) i les comunitats sufis, manté un creixement constant des de fa uns quinze anys. En gairebé el 77 % dels oratoris hi ha majoria (masculina) procedent del Marroc. El 23 % restant està format majoritàriament per persones nascudes a l'Àfrica subsahariana o bé per oratoris on es barregen persones provinents de diferents països (normalment del Magreb, de l'Àfrica subsahariana i del Pakistan). És interessant esmentar que la majoria de comunitats sufis estan integrades per persones nascudes a l'Estat espanyol.

En tots els oratoris la llengua que s'utilitza per a recitar l'Alcorà és l'àrab, ja que és preceptiu que l'oració sigui en aquest idioma. Ara bé, hi ha comunitats que fan la *jutba* (el discurs del divendres) en la llengua vehicular de la majoria de membres de la comunitat —que pot ser el marroquí dialectal o l'amazic, entre d'altres— o que tradueixen el discurs als diferents idiomes que parlen els assistents.

GRÀFIC 3. Percentatge de comunitats musulmanes, segons la regió de procedència de la majoria de membres

FONT: Elaboració pròpia a partir del mapa de minories religioses de Catalunya.

Els oratoris islàmics, tots ells entitats autònomes tret d'alguna excepció, acostumen a ser presidits per una junta directiva, en qui recauen les decisions més importants. A tall d'exemple, és competència de la junta escollir l'imam, i també destituir-lo en cas que no satisfaci les seves expectatives.

Tot i l'autonomia clara de cada comunitat, alguns oratoris estan federats, a fi d'unir esforços de cara a dialogar amb l'Administració pública. Les dues federacions que aglutinen més centres són la Unió de Comunitats Islàmiques de Catalunya (UCIDCAT) i la Federación Española de Entidades Religiosas Islámicas (FEERI). S'han constituït, també, altres federacions.

Els testimonis cristians de Jehovà són la minoria religiosa present a més comarques de Catalunya. Aquest fet és degut a l'interès que posa aquesta tradició religiosa a fer-se present a tot el territori de manera que el missatge que prediquen els seus adeptes pugui ser accessible per més persones. Si bé això és cert, també ho és que durant els darrers tres anys els testimonis de Jehovà han tancat

alguns salons del regne, i han deixat comarques sense el lloc de culte de què disposaven. Aquest descens del nombre de salons del regne és fruit d'una reestructuració organitzativa planificada per la confessió i no implica una disminució del nombre de testimonis de Jehovà. Actualment les úniques comarques que no tenen cap saló del regne són l'Alta Ribagorça, la Conca de Barberà, el Pallars Sobirà, el Priorat i la Terra Alta.

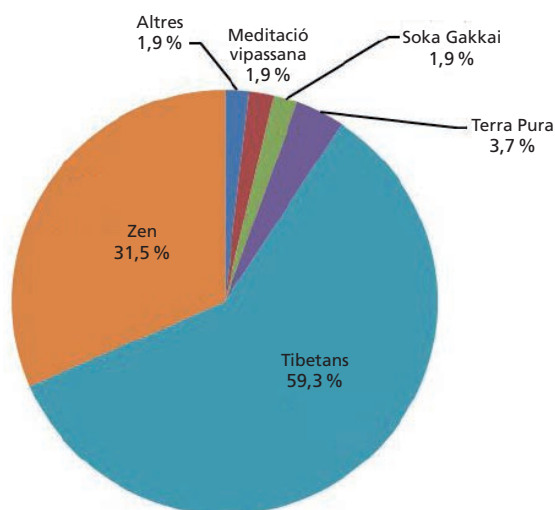
Una altra singularitat que es desprèn d'aquesta tradició religiosa és la quantitat de grups de testimonis de Jehovà que es reuneixen en funció de la llengua. Fins i tot hi ha testimonis que es dediquen a estudiar llengües minoritàries a Catalunya per tal de poder-se comunicar amb persones que no formen part de l'organització, especialment nouvingudes, i captar fidels nous. Avui, a Catalunya, trobem grups de parla alemanya, anglesa, àrab, búlgara, castellana, catalana, francesa, hindú, polonesa, portuguesa, romanesa, russa, tagala, urdú, xinesa i llengua de signes.

Els testimonis de Jehovà es caracteritzen també per una organització minuciosa de l'activitat que es duu a terme des de les congregacions. La gran jerarquització interna d'aquesta confessió, que funciona com una organització de caire internacional, queda palesa en la manera com la seu central, situada als Estats Units d'Amèrica (EUA), marca en bona mesura el dia a dia de les comunitats locals. L'organització està estructurada per àmbits territorials coordinats per diferents responsables i, a escala local, s'estableixen diferents categories entre els membres en funció de la vinculació amb l'organització i del nivell de responsabilitat que assumeixin.

Pel que fa a les comunitats budistes i hinduistes, tant les unes com les altres, tot i que segueixen lames i mestres orientals, estan formades i gestionades fonamentalment per persones nascudes a l'Estat espanyol. Així, doncs, les principals llengües de comunicació són el castellà i el català. Cal esmentar, de totes maneres, que a banda de la comunitat budista autòctona, hi ha un gros del col·lectiu budista de Catalunya que està format per persones procedents d'altres països europeus, com ara Alemanya, França o Anglaterra.

Centrant-nos en les tradicions dels centres budistes, constatem que gairebé el 60 % de les comunitats budistes catalanes són de tradició tibetana; i que, en segon terme, la tradició amb més pes al país és la tradició zen.

GRÀFIC 4. Percentatge de budistes, segons la tradició religiosa

FONT: Elaboració pròpia a partir del mapa de minories religioses de Catalunya.

Els budistes s'organitzen al voltant d'un mestre, que agrupa practicants d'arreu del món. Alhora, a Catalunya es va crear fa quatre anys la Coordinadora Catalana d'Entitats Budistes, que permet

aplegar múltiples centres de corrents i tradicions diversos amb comunitats ubicades a Catalunya. Aquest no és pas el cas dels centres hinduistes, que no s'organitzen de manera conjunta i que, de fet, moltes vegades no mantenen relació entre ells.

En el cas de les esglésies ortodoxes, el vincle entre pertinença religiosa i procedència nacional és molt estret, ja que les esglésies estan organitzades en patriarcats i esglésies autocèfales que generalment s'associen a un estat. Excepte en el cas de l'Església ortodoxa sèrbia, formada majoritàriament per persones nascudes a Catalunya, la resta d'esglésies acull persones del país d'on són originàries.

La majoria d'aquestes comunitats s'estructuren jeràrquicament sota l'autoritat del bisbe o patriarca i no disposen de locals propis, sinó que són acollides per esglésies catòliques, que cedeixen el temple a la comunitat ortodoxa durant la celebració del culte.

L'Església Adventista del Setè Dia i l'Església de Jesucrist dels Sants dels Darrers Dies són dues tradicions que no han experimentat canvis importants al llarg dels darrers anys. Ha augmentat lleugerament el nombre de llocs de culte l'Església Adventista del Setè Dia a Catalunya i els de l'Església de Jesucrist dels Sants dels Darrers Dies s'han mantingut constants durant els últims temps. En tots dos casos, les comunitats estan formades majoritàriament per persones nascudes a l'Estat espanyol.

Com en el cas dels testimonis de Jehovà, aquestes dues confessions estan fortament jerarquitzades, i la vida quotidiana de cada comunitat queda molt marcada per les directrius de les respectives seus centrals. Totes dues funcionen, també, com una organització de caire internacional, amb divisions territorials.

El bahanisme ha reestructurat la composició de les seves assemblees locals reduint el nombre de centres; un fet que, d'altra banda, no implica que hagi disminuït el nombre de bahaistes que hi ha a Catalunya.

A diferència d'algunes de les confessions que hem observat fins ara, el bahanisme (que té llocs de reunió a Catalunya des dels anys seixanta) no té persones consagrades al culte i, per tant, les encarregades de regular les comunitats són, especialment, les assemblees espirituals locals, formades majoritàriament per persones nascudes a l'Estat espanyol.

L'onada important de nouvinguts sikhs arriba a Catalunya a partir de l'any 2000. Pràcticament totes les persones que assisteixen als *gurdwaras* catalans procedeixen del Panjab indi i s'expressen en panjabí. De totes maneres, també hi ha una comunitat sikh formada majoritàriament per persones autòctones. Cada comunitat sikh funciona de manera independent, si bé els grups sikhs formats per persones originàries del Panjab establerts a Catalunya acostumen a mantenir contacte entre ells.

Un apunt només sobre el taoisme que, com hem vist, des de l'any 2004 només ha creat un temple nou a Catalunya. La comunitat taoista es divideix entre els practicants autòctons (amb presència també d'alguns membres d'altres països europeus) i els taoistes procedents de la Xina, que disposen de dues comunitats, i que fan les trobades en xinès.

Acabem amb el judaisme, que a Catalunya ha passat de tenir una única sinagoga fundada l'any 1918, a tenir-ne quatre. La comunitat més antiga és ortodoxa. De la resta, dues són de caire reformista, especialment formades per persones procedents de l'Amèrica Llatina i la tercera és ultraortodoxa, amb persones de diferents nacionalitats. Pel que fa a la gestió de les sinagogues, habitualment s'organitzen a partir de grups de persones que s'encarreguen de les diferents tasques del funcionament de la comunitat.

Abans d'acabar el repàs de les diferents minories religioses amb presència a Catalunya és necessari deixar constància que les tradicions religioses, a banda dels llocs de culte, també disposen de múltiples entitats que donen resposta a necessitats socials, formatives i comunicatives. Actualment recomptem un total de 267 entitats —vinculades a llocs de culte o no—, que es constitueixen majoritàriament com a associacions sense ànim de lucre. D'aquestes entitats, trenta són centres de rehabilitació de persones amb problemes d'addicció; tots aquests centres són protestants. Per ordre de quantitat, els segueixen les organitzacions no governamentals (ONG), que poden ser tant de caire local com internacional i engloben múltiples àmbits d'actuació; en comptem un total de vint-i-vuit. Els serveis d'informació i difusió de materials, també eminentment evangèlics, són el tercer tipus d'entitats amb més presència a Catalunya (vint-i-un), recomptant aquí també les edito-

rials. Els mitjans de comunicació de les minories religioses (ràdios i televisions) cada vegada tenen més presència al país. Actualment hi ha onze serveis d'aquest tipus. Els segueixen els seminaris de formació (nou), les escoles (set) i els centres d'acollida (set), entre d'altres.

Des dels inicis, el mapa de minories religioses de Catalunya ha servit de punt de partida per a altres projectes. D'una banda, ha donat lloc a diverses tesines i tesis doctorals (García-Romeral, 2007; Griera, 2009; Martínez-Ariño, 2008). De l'altra, ha permès dur a terme projectes per avaluar l'impacte que té la diversitat religiosa en àmbits socials determinats (Fernández Mostaza *et al.*, 2009; García-Romeral *et al.*, 2008), i també ha servit de base empírica per a dissenyar polítiques públiques.

4. Conclusions

Tal com hem explicat, l'increment de llocs de culte dels darrers anys a Catalunya està lligat directament al fenomen de la immigració. Si bé els estudis sobre migracions han tingut un gran protagonisme en els darrers anys, són minoritàries les recerques que analitzen el lligam entre immigració i religió. Els estudis que se centren en aquesta relació posen de manifest la importància del sentiment de pertinença religiosa en els processos migratoris (Casanova, 2007; Koenig, 2005; Levitt, 2003; Martínez-Ariño *et al.*, 2011). Així, les comunitats religioses es converteixen en punts importants de suport social, jurídic i emocional per als nousvinguts.

En aquest sentit, a curt termini caldrà estar pendents de les segones generacions. Si bé la religió ha pogut ser una via d'inserció social per a la primera generació, s'haurà de veure i analitzar què passa amb els seus fills: mantindran les creences i pràctiques religioses dels pares o se n'allunyan? Estudis a Europa posen en relleu l'existència de dues tendències (Vilaça i Pace, 2010). Per una banda, la religió pot ser una referència que configuri la identitat dels joves però, per l'altra, els fills dels immigrants poden passar per processos de secularització per tal de sentir-se identificats amb els joves autòctons.

Els processos d'institucionalització de les comunitats religioses han estat un altre dels canvis més significatius en el mapa religiós català (Griera, 2008; García-Romeral, 2007). Aquests processos han pres diverses formes. Una és la intensificació de les relacions amb les administracions. La majoria de les comunitats han signat convenis de col·laboració amb la Direcció General d'Afers Religiosos que els atorguen un reconeixement més gran. Alhora, algunes comunitats han fet esforços per donar-se a conèixer a la població a través, per exemple, de les jornades de portes obertes dels oratoris islàmics. Així mateix, s'ha intensificat la creació de grups interreligiosos que potencien un discurs positiu de la religió en l'àmbit públic. A més, en aquests darrers anys s'han creat institucions que unifiquen les diverses comunitats religioses d'una mateixa tradició; són els casos del Consell Islàmic i Cultural de Catalunya (creat el 2000), la Coordinadora Catalana d'Entitats Budistes (2007) o la Federació Islàmica de Catalunya (2010). Com hem esmentat, aquestes institucions possibiliten la creació d'una veu pública, i també l'establiment d'un interlocutor.

El procés d'institucionalització també s'ha fet palès a través del Registre d'Entitats Religioses del Ministeri de Justícia, en què ha augmentat el nombre d'entitats religioses inscrites. De fet, no ha estat fins als darrers anys que moltes de les comunitats religioses ja existents al país s'han registrat en aquest cens.

Amb tot, és obvi que caldrà estar atents a l'evolució dels fluxos migratoris, al comportament dels descendents dels nousvinguts i als processos d'institucionalització de les comunitats religioses. Sens dubte, aquests tres elements seran clau per a entendre i configurar el mapa religiós català de demà.

Referències bibliogràfiques

- BERGER, Peter L. (1999a). *El dosel sagrado: Para una teoría sociológica de la religión*. Barcelona: Kairós.
 — (1999b). «The desecularization of the world: A global overview». A: BERGER, Peter L. (ed.). *The desecularizations of the world: Resurgent religion and world politics*. Washington: Ethics and Public Policy Center, p. 1-18.

- CASANOVA, José (2007). «Immigration and the new religious pluralism: A European Union / United States comparison». A: BANCHOFF, Thomas (ed.). *Democracy and the new religious pluralism*. Oxford: Oxford University Press.
- DAVIE, Grace (2004). «Patterns of religion in Western Europe: An exceptional case». A: FENN, Richard K. (ed.). *The blackwell companion to sociology of religion*. Oxford: Blackwell Publishing, p. 264-278.
- DÍAZ-SALAZAR, Rafael (1993). «La transición religiosa de los españoles». A: DÍAZ SALAZAR, Rafael; GINER, Salvador (ed.). *Religión y sociedad en España*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas, p. 93-174.
- DOBBELAERE, Karel (2008). «La secularización: teoría e investigación». A: PÉREZ-AGOTE, Alfonso; SANTIAGO, José (ed.). *Religión y política en la sociedad actual*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas, p. 17-34.
- ESTRUCH, Joan (1996). *Secularització i pluralisme en la societat catalana d'avui*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- (1980). «La religión». A: MARSAL, Juan Francisco; OLTRA, Benjamín (dir.). *Nuestra sociedad: Introducción a la sociología*. Barcelona: Vicens Vives, p. 463-479.
- ESTRUCH, Joan; GÓMEZ, Joan; GRIERA, Maria del Mar; IGLESIAS, Agustí (2004). *Les altres religions: Minories religioses a Catalunya*. Barcelona: Mediterrània.
- FERNÁNDEZ MOSTAZA, Esther; GARCÍA-ROMERAL, Gloria; FONS, Clara (2009). «Navigating religious boundaries at school: From legitimate to specious religious questions». *Mediterranean Journal of Educational Studies (MJES)*, núm. 14 (1), p. 69-90.
- FORTEZA, Maria (2007). *El moviment de Curssets de Cristiandat. Un moviment laic de l'Església catòlica*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona.
- GARCÍA-ROMERAL, Gloria (2007). *L'acomodació de la pràctica religiosa islàmica: Un estudi a través de les pràctiques funeràries a Catalunya*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona.
- GARCÍA-ROMERAL, Gloria; FORTEZA, Maria; GRIERA, Maria del Mar (2008). «Gestión de la diversidad religiosa en el ámbito sanitario catalán». *Inguruak*, núm. 46, p. 57-74.
- GRIERA, Maria del Mar (2006). «Recomposicions del protestantisme català: de la dictadura al tombant de segle». *Quaderns-e, Institut Català d'Antropologia* [en línia], núm. 7. <<http://www.antropologia.cat/antiga/quaderns-e/07/Griera.htm>>
- (2008). «Secularització i diversitat religiosa a Catalunya». A: MONTAGUT, Teresa (coord.). *Societat Catalana 2008*. Barcelona: Associació Catalana de Sociologia, p. 15-33.
- (2009). *De la religió a les religions: Polítiques públiques i minories religioses a Catalunya*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona.
- HERVIEU-LÉGER, Danièle (2004). «Individualism, the validation of faith, and the social nature of religion in modernity». A: FENN, Richard K. (ed.). *The blackwell companion to sociology of religion*. Oxford: Blackwell Publishing, p. 161-175.
- INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA (2011). *Censos de Población i Padrón Municipal* [en línia] (setembre).
- KOENIG, Matthias (2005). «Incorporating Muslim migrants in Western nation states: A comparison of the United Kingdom, France and Germany». *Journal of International Migration and Integration*, vol. 6, núm. 2, p. 219-234.
- LEVITT, Peggy (2003). «You know, Abraham was really the first immigrant: religion and transnational migration». *International Migration Review*, vol. 37, núm. 3, p. 847-873.
- MARTÍNEZ-ARIÑO, Julia (2008). *Diferències entre les comunitats jueves de Catalunya en les pràctiques funeràries: La identitat jueva i l'estatut atorgat a la llei com a elements de diferenciació*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona.
- MARTÍNEZ-ARIÑO, Julia; GRIERA, Maria del Mar; GARCÍA-ROMERAL, Gloria; FORTEZA, Maria (2011). «Inmigración, diversidad religiosa y centros de culto en la ciudad de Barcelona». *Revista Migraciones*, núm. 30, p. 101-133.
- MELLÉN, Teodor (2011). «Religió i valors». A: ELZO, Javier; CASTIÑEIRA, Àngel (dir.). *Valors tous en temps durs*. Barcelona: Editorial Barcino, p. 279-299.
- ROZENBERG, Danielle (1996). «Minorías religiosas y construcción democrática en España (Del monopolio de la Iglesia a la gestión del pluralismo)». *Reis*, núm. 74, p. 245-265.
- VILAÇA, Helena; PACE, Enzo (ed.) (2010). *Religião em movimento, imigrantes e diversidade religiosa em Portugal e Itália*. Porto: Estratégias Criativas.